

Asia: VN/24194/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 17 ja 20 luvun muuttamisesta (väkivaltakuvauksen ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevat kriminalisoinnit)

Lausunnonantajan lausunto

Väkivaltakuvauksen hallussapito

Ehdotettu sääntely on kokonaisuudessaan kannatettava. Lainsoveltamista hankaloittavat tekijät on yksilöity alla asianajotyön näkökulmasta.

Hallituksen esityksessä on lukuisia poikkeuksia, joissa 1 momentin mukaisen väkivaltakuvauksen tilapäinen hallussapito on kaikesta huolimatta sallittua. Vaikka tämä on ymmärrettävää säädösteknisesti sekä rikosten tutkimisen ja selvittämisen kannalta, rajanveto sallitun ja kielletyn toiminnan välillä hämärtyy. Systematiikka hahmottuisi selkeämmin, kun 2 momentissa säädetyt poikkeukset käsiteltäisiin myös perustelujen puolella 2 momentin alla, eikä sekä 1 ja 2 momenteissa.

Säädöstekstiä voisi harkita täydennettävän 1 momentin osalta niin, että siitä välittyä halu kriminalisoida raa'an väkivallan tallentaminen nimenomaan kärsimyksen aiheuttamiseksi, toistamiseksi ja pitkittämiseksi, olipa kyse sitten sadismista, puolustuskyvyttömyyden tai avuttomuuden hyödyntämisestä taikka muusta vastaavasta epäinhimillisestä ja nöyryyttävästä kohtelusta.

Perusteluista ei löydy suuntaa-antavaa ohjeistusta 1 momentin alta, miten kauan raakaa väkivaltaista kuvamateriaalia on oikeus pitää hallussa materiaalin toimittamiseksi viranomaisille tai tieteellistä tutkimusta taikka opetusta varten. Nämä elementit lisäävät säännöksen soveltamisen hankaluutta.

Ajallista ulottuvuutta on pohdittu 2 momentin alla liittyen sotarikollisuuteen ja muihin viranomaisten tekemiksi epäiltyihin rikoksiin, joissa materiaalia ei voida luovuttaa viranomaiselle tai ei ole olemassa soveltuvaa viranomaista, jolle luovuttaa se. Tältäkin osin lain soveltajalle ei selviä, onko materiaalia sallittua pitää hallussa viikkoja, kuukausia vai vuosia näissä erityistilanteissa. Jonkinlainen ajanmääre helpottaisi pykälän soveltamista.

Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito

Ehdotettu sääntely on kokonaisuudessaan kannatettava. Lainsoveltamista hankaloittavat tekijät on yksilöity alla asianajotyön näkökulmasta.

Erityisen nuorta ikää koskeva kvalifointiperuste vaikuttaa oikeuspsykologisesti ongelmalliselta, vaikka pienten lasten suojaaminen seksuaaliteoilta on kriittistä. Arviointia ei tehdä 18 vuoden ikärajasta alaspäin, vaan suhteessa siihen, minkä ikäisiä lapsia tämän tyyppisissä kuvissa yleensä on.

Systematiikka on ymmärrettävästi lainattu törkeää lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä koskevasta rikostunnusmerkistöstä. Lainkohtaa koskeva perustelut jättävät tulkinnanvaraa, tarkoitetaanko ”tyypillisyydellä” tilastollista lasten ikää yleisesti lapsipornokuvissa vai yksittäisen rikostutkinnan kohteena olevan aineiston osoittamaa tyypillistä uhrin ikää, joka voi vaihdella merkittävästi riippuen yksittäisestä epäilystä ja hänen seksuaalisista mieltymyksistään johtuen. Tilastokeskuksen sivuilta on saatavilla vain rajoitetusti tilastotietoja hallussapitoa ja levittämistä koskevien lapsiuhrien ikäjakaumasta. Hakuja on mahdollista tehdä vuodesta 2009 lukien, mutta tilastoja on vain vuodelta 2023.

Väestöliiton oikeudenkäynteihin laatimat asiantuntijalausunnat osoittavat selvästi, että myös 10-12 sekä 13-15-vuotiaat ovat hyvin haavoittuvassa asemassa seksuaaliväkivallan osalta. Tekojen seuraukset ovat kauaskantoisia. Lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia on otettu eniten 13-17-vuotiasta, sitten 7-12-vuotiasta ja viimeisenä 0-6-vuotiaista uhreista Tilastokeskuksen vuoden 2023 tilastojen perusteella.

Uusi rikosnimike soveltuisi näihin 13-17-vuotiaisiin tyypillisiin lapsipornouhreiin vain silloin, jos jokin muu kvalifointiperuste täyttyy eli nuoria kohdellaan erityisen nöyryyttävästi tai väkivallan käyttö on rajua taikka teko liittyy järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Nythän ikää koskeva kvalifointiperuste soveltuisi vain, jos ”esitetty lapsi on aivan poikkeuksellisen nuori”. Tämä vaikuttaisi tilastojen perusteella koskevan ainoastaan alle 7-vuotiaita lapsia.

Muut huomiot

Hallituksen esitys ilmentää perusteluiltaan kahta selkeästi erillistä oikeushyvää, joita halutaan suojella. Näitä ovat kaikkien lasten turvallinen kasvu ja kehitys (abstrakti taso). Toinen suojelukohde

on aidon väkivallanteon tai seksuaaliväkivallan kohteena oleva lapsi, aikuinen tai eläin (konkreettinen taso).

Abstraktin tason suojelua annetaan jo väkivaltakuvausta koskevalla rikostunnusmerkistöllä. Sillä halutaan estää liiallisen väkivallan tarjoaminen kaupallisesti lasten ja nuorten saataville. Lapsipornovideoiden ja -kuvien leviämisen kriminalisointi sisältää elementtejä sekä abstraktin että konkreettisen tason suojasta riippuen siitä, onko lapsi tunnistettavissa vai ei.

Nykyinen hallituksen esitys tähtää perustelujensa sanamuodosta huolimatta aidon väkivallan kohteena olevan lapsen, nuoren tai eläimen suojeluun eli konkreettisen tason suojeluun. Suojelutason raja alkaa hämärtyä siinä vaiheessa, kun kuvamateriaalista ei pystytäkään sanomaan, esittääkö se aitoa väkivaltatilannetta vai esimerkiksi tekoälyn avulla luotua todentuntuista väkivaltaa.

Oikeuspalveluvirasto kantaa huolta siitä, pitäisikö väkivaltakuvauksen hallussapidon kriminalisoinnissa varautua myös tekoälyllä tuotetun ja erehdyttävästi todellista tilannetta muistuttavan materiaalin hallussapidon kriminalisointiin? Tekoälyt kehittyvät nopeammin, kuin mitä lainsäätäjät ehtii asiaan reagoida. Tekoälylle on jo nykyään helppo syöttää eri kuvatiedostoja ja pyytää tekemään niiden avulla kokonainen video erittäin raakaan väkivallasta. Epäiltyjen ja syytettyjen keskuudessa voi yleistyä väite siitä, että materiaali on tekoälyn tuottamaa, jolloin henkilö vapautuisi rangaistusvastuusta, jos syyttäjä ei kykene osoittamaan, että materiaali on aidosta uhrista. Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan tunnusmerkistössä on jo huomioitu tekniset mahdollisuudet tuottaa aineistoa vahingoittamatta aitoa ihmistä, ja silti rikosvastuu voidaan toteuttaa.

Ottaen huomioon yllä luetellut kaksi erillistä oikeushyvää, tulee väkisin mieleen myös seuraava kysymys: Miksi raakaan väkivaltakuvauksen katselu on hyväksyttävää sananvapauden ja tiedon vastaanottamista koskevan oikeuden nimissä, mutta saman aineiston hallussapito kriminalisoidaan? Suojattavan konkreettisen uhrin näkökulmasta koettu väkivalta on yhtä tosi, vahingollinen ja kärsimystä aiheuttava, katsoipa ihminen kuvausta tietoa vastaanottaakseen tai ottaakseen sen haltuunsa.

Oikeuspalveluvirasto kantaa huolta siitä, pitäisikö väkivaltakuvauksen hallussapidon tunnusmerkistö muokata vastamaan lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevaa tunnusmerkistöä. Väkivaltakuvauksen toistuva katselu striimauspalvelusta voi ilmentää aivan samanlaista hallintatahtoa kuin materiaalin hallussapito, vaikkei tallennetta tai kuvaa olisi teknisin keinoin ladattu tai tallennettu pysyvästi erilaisille päätelaitteille tai muille alustoille. Kun väkivaltakuvaus on aikuisen, lapsen tai eläimen aitoa kärsimystä, kyseinen konkreettinen suojelukohde ei saa nykyisellä esityksellä tavoiteltua suojaa pelkkää katselua vastaan silloin, kun raakaa väkivaltaa on kuvattu nimenomaan kärsimyksen aiheuttamiseksi, toistamiseksi ja pitkittämiseksi. Sen sijaan tällaisen kohteen kärsimyksen toistuva uudelleenkatseilu on hyväksyttävää, kunhan materiaalia ei pidä

hallussaan. Tämä epäloogisuus olisi korjattavissa siten, että hallussapitona pidettäisiin myös pääsyn hankkimista kuvaan tai kuvataallenteeseen niin, että materiaali on käytettävissä ilman sen tallentumista päätelaitteelle.

Vilanka Olli
Oikeuspalveluvirasto